

usporedbu s brevijarskim čitanjima u zapadnom *proprium sanctorum*. To je vrijedno izdanje koje će proširiti obzore istraživanja znanstvenicima raznih struka, od liturgičara i povjesničara do jezikoslovaca, književnih povjesničara i stručnjaka za crkvenu glazbu.

MARIJA-ANA DÜRRIGL

PRILOG O PRILOZIMA

Tanja KUŠTOVIĆ, *Prilozi u hrvatskologoljskim tekstovima*, Hrvatska jezična baština, Novi niz, Knjiga 2, Matica hrvatska, Zagreb, 2014., 353 str.

Hrvatska paleoslavistica i sveučilišna profesorica Tanja Kuštović već gotovo dva desetljeća svoju pažnju posvećuje istraživanju jezika hrvatskologoljskih tekstova. Rezultat je toga rada njezina prva samostalna knjiga *Prilozi u hrvatskologoljskim tekstovima*, objavljena kao druga knjiga u *Novome nizu* Hrvatske jezične baštine izdavača Matice hrvatske.

Autorica je istražila velik korpus tekstova u kojima je tražila potvrde priloga kao vrste riječi. Za stanje u staroslavenskome jeziku služila se češkim *Slovníkom jazyka staroslověnského*, koji nudi potvrde ne samo za najstariji slavenski književni jezik nego i za hrvatsku redakciju staroslavenskoga jezika. Hrvatskologoljske liturgijske tekstove predstavljaju misali (*Hrvojev misal*, *Misal Illirico 4*, *Misal kneza Novaka* i *Ročki misal*), a one neliturgijske tekstovi različite namjene (*Pariška pjesmarica*, *Kolunićev zbornik* i *Akademijin korizmenjak III a 19*).

U uvodnome dijelu autorica objašnjava što su prilozi i kako ih prikazuju hrvatske, ruske i južnoslavenske gramatike matičnih jezika. U poglavlju naslovljenom *Opisi priloga u gramatikama slavenskih jezika: hrvatskoga, srpskoga, makedonskoga, ruskoga i staroslavenskoga jezika* autorica je predočila opis priloga u dvjema hrvatskim dopreporodnim gramatikama (Kašićevoj i Starčevićevoj), jednome sintaktičnome priručniku iz druge polovine 19. stoljeća (Veberovoj *Skladnji*) i u svim relevantnim gramatikama, pojedinim pravopisima i rječnicima hrvatskoga jezika objavljenim za minuloga stoljeća. Srpski, makedonski i ruski jezik predstavljeni su svaki za-

sebno po jednim reprezentativnim gramatičkim priručnikom. Opise priloga u staroslavenskome jeziku autorica crpi iz hrvatskih i bugarskih slavističkih gramatika: Hammove, Mirčevljeve, Ivšićeve i Damjanovićeve. Na kraju poglavlja autorica navodi popis otvorenih pitanja zajedničkih svim proučenim gramatikama, što čini polazište u daljnjoj analizi priloga u staroslavenskome jeziku i u hrvatskoglagoljskim liturgijskim i neliturgijskim tekstovima 14. i 15. stoljeća.

Vremenski prilozi prvi su podvrgnuti jezičnoj raščlambi. Prilozi iz neliturgijskih tekstova uspoređuju se s onima iz opsežnoga rječnika *Slovnika jazyka staroslověnského*. Usporedba je pokazala da je jezik hrvatskoglagoljskih i liturgijskih i neliturgijskih tekstova blago pohrvaćen.

Pišući o prilozima mjesta i smjera navode se kriteriji o njihovu razgraničenju. Prilozi mjesta odgovaraju na pitanje *gdje*, ali istim se prilozima najčešće može odgovoriti i na pitanja o cilju kretanja *kamo* i na pitanja o putu kretanja *kuda*. Prilozi smjera moraju odgovarati na pitanje *kamo* i to je osnovni kriterij po kojem se ti prilozi određuju. Veliku vrijednost ovom poglavlju, i svim sljedećima u kojima se prilozi potanko opisuju, daju tablice koje nude značenje priloga, oznaku mjesta ili smjera, te potvrđenost u ekscerpiranim izvorima.

Priloge načina autorica sasvim opravdano dijeli na priloge imenskoga i zamjeničkoga podrijetla, kao i na participe kao moguću vrstu priloga načina. Glagolske priloge sadašnje možemo tretirati kao priloge načina, a aktivne participe preterita prvoga kao priloge vremena – zaključuje autorica.

Priloge količine kojima se označuje neodređena količina, npr. *mnogo*, *malo*, *puno ljudi*, valja tretirati kao pridjeve, i to skamenjene pridjeve, tvrdi Kuštović, pri čemu se preuzima oblik srednjega roda kao neutralnoga, npr. *Razgovaram s mnogo ljudi*. Leksemi tipa *mnogo*, *malo* i dr. prilozi su samo kad dolaze uz glagol, tj. samo ako iskazuju okolnost u kojoj se odvija glagolska radnja, npr. *On mnogo uči*.

Poglavlje *Sinonimija u priloga u staroslavenskome jeziku* problematizira sinonimne priloge potvrđene u *Slovníku jazyka staroslověnského*. Za svako značenje navedeno je kojim se sve leksemima ono može izreći te primjeri koji to potvrđuju. Sinonimi se dijele na djelomične (bliskoznačnice) i potpune (istoznačnice). Sinonimi mogu biti značenjski (leksemi koji imaju različit izraz, a isto ili slično značenje) ili tvorbeni (leksemi koji imaju zajednički

izraz, a značenje im može, ali i ne mora biti zajedničko).

U poglavlju o homonimnim priložima riječ je o priložima koji su isti po svom izrazu, a po značenju pripadaju različitim vrstama priloga ili različitim vrstama riječi, npr. prilog i imenica, prilog i pridjev, prilog i prijedlog. Autorica pokazuje da je diskutabilno jesu li pojedine riječi u određenom kontekstu prilozima ili bismo ih trebali tumačiti kao npr. prijedloge, pridjeve ili imenice. U proučenim tekstovima leksemi mogu istovremeno označavati vrijeme i način, vrijeme i mjesto, vrijeme i količinu, te količinu i način. Drugi dio jezične raščlambe pokazao je da pojedini leksemi mogu pripadati priložima, prijedlozima, pridjevima ili imenicama, ovisno o tome stoje li uz imensku riječ ili glagol.

U poglavlju o tvorbenoj sinonimiji i homonimiji u staroslavenskome jeziku autorica proučava priloge zamjeničkoga i imeničkoga podrijetla. Za tvorbenu sinonimiju ističe se da jedna te ista osnova, prefiks ili sufiks služi kao osnova za tvorbu priloga različita značenja, ali u okviru iste skupine priloga. Tvorbena homonimija polazi od činjenice da jedna te ista osnova, prefiks ili sufiks služi kao osnova za tvorbu priloga različita značenja u okviru različite skupine priloga.

U češkome *Slovníku jazyka staroslověnského* postoje leksemi koje slavisti određuju kao priloge, ali primjeri koje navode ne potvrđuju, po autoričinu mišljenju, takvo određenje. To su primjerice leksemi sa značenjima ‘kada’, ‘dulje’, ‘otkada’, ‘još’, ‘jače’, ‘najednom’, ‘kuda’, ‘koliko’, ‘svi koji’ i dr., koje autorica, u kontekstima koji su oprimjereni, smatra »tobožnim priložima«. Njezino je mišljenje da je riječ o zamjenicama, veznicima, intenzifikatorima (pojačivačima značenja pridjeva), pridjevima, brojevima, prijedlozima ili česticama. Određenje je li nešto prilog ili ne ovisi o njegovu vezivanju uz glagol.

Pišući o priložima u *Istarskome razvodu* autorica zaključuje kako je zapisivač iskoristio tri načina za bilježenje priloga: najprije je upotrijebio priloge koji su u odnosu na staroslavenske oblike promijenjeni glasovno, a nepromijenjeni značenjem (*jere, paki*), zatim one gdje supostoji hrvatski i staroslavenski oblik (*paki – vaspēt, koli – koliko*), a treći je način upotreba hrvatskih oblika (*sada, teško*).

Knjiga se zaključuje poglavljem naslovljenim *Prilozi za izražavanje prostora u suvremenom hrvatskom književnom jeziku*. Autorica je uključila u

istraživanje i usporedbu sa stanjem u suvremenim i onim u starim gramatikama hrvatskoga standardnog jezika. Meni se ta usporedba čini važnom, tim više što gramatike nude različite interpretacije oko opisa sintaktičnih odnosa u kojima sudjeluju prilozima. Ovdje je zanimljiva polisemija pri kojoj za neke lekseme ne možemo sa sigurnošću tvrditi pripadaju li prilozima ili kojoj drugoj vrsti riječi, npr. za leksem *blizu* postoji nedoumica je li uopće prilog ili je riječ o prijedlogu kojemu nije nužno uvijek izreći objekt pred koji ga predlažemo. Nadalje, Kuštović piše kako su pojedine stare gramatike i rječnici hrvatskoga jezika opisivali priloge za izražavanje prostora (Kašićeva, Appendinijeva, Babukićeva, Kraljevićeva, Maretićeva i Brabec-Hraste-Živkovićeva gramatika, te Della Bellin rječnik).

Knjiga Tanje Kuštović vrijedan je prinos istraživanju priloga u hrvatskoglagoljskim tekstovima i možemo se nadati da će hrvatsku filologiju skoro nadariti i drugi istraživači svojim prilogom o prilozima u hrvatskome jeziku.

BORIS KUZMIĆ

Etymological Research into Old Church Slavonic. Proceedings of the Etymological Symposium Brno 2014, 9–11 September 2014, Brno. Edited by Ilona JANÝŠKOVÁ & Helena KARLÍKOVÁ. *Studia etymologica Brunensia* 18. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2015., 457 str.

U nizu *Studia etymologica Brunensia* izišla je 2015. godine 18. knjiga, pod naslovom *Etymological Research into Old Church Slavonic*. Ta je knjiga zbornik radova s međunarodne znanstvene konferencije *Etymological Symposium Brno 2014: Etymological research into Old Church Slavonic: from the Slavonic, Indo-European and General Linguistic Perspective* održane u Brnu 9. – 11. rujna 2014. godine na Prirodoslovnom fakultetu Masarykova sveučilišta, u organizaciji Odjela za etimologiju Instituta za češki jezik Češke akademije znanosti. Urednice knjige su Ilona JANÝŠKOVÁ i Helena KARLÍKOVÁ.

Zbornik se sastoji od 40 radova čiji su autori kako oni ugledni tako i mladi obećavajući etimolozi. Sve radove recenzirali su L'ubor Králik i Stefan